

Pääkirjoitus

Ihmisen ja tutkijan paikkaa etsimässä

Uusia tulokulmia luontosuhteeseen, tutkimusaineistoihin ja tieteiden rajoihin

Anna Kinnunen ja Pihla Maria Siim

Antropologi Mary Douglasin (1966) klassikkoteorian mukaan asiat, esineet ja ilmiöt saavat merkityksensä kontekstinsa mukaan: ruoka on puhdasta lautasella mutta muuttuu liaksi tipahtaessaan lattialle. Nämä ajatukset hiipivät jälleen kulttuurintutkijan mieleen kesän alkajaisiksi iltapäivälehtien ja sosiaalisen median keskusteluja seurattessa. Rallikuski Kalle Rovannerän uutisoitiin joutuneen kiperään tilanteeseen Sardinian MM-rallin tiimellyksessä, kun lehmä – siis douglasilaisittain asia väärässä paikassa – ilmestyi yllättäen auton eteen. Kerratessaan tilannetta medialle Rovannerä kertoi lehmän lentäneen osumaan voimasta ”ihan näyttävästi” muttei osannut sanoa, miten lehmälle kävi: ”Ei jääty katsomaan. Että kuoliko.” Onni onnettomuudessa oli kuskin mukaan se, ettei auton jähdytin hajonnut eikä lehmä lentänyt tuulilasiin. (HS 2023.) Lehmä, joka on yhdessä kontekstissa arvokas tuotantoeläin ja monesti myös omaa nimeä kantava yksilö, merkityksellistyi MM-rallin tiimellyksessä arvottomaksi ja persoonattomaksi olioksi. Toinen meistä *Eloren* päätoimittajista kohtasi vastaavan tilanteen viimeaikaisella junamatkallaan, kun konduktööri kuulutti aiemmin matkalla junan alta kuuluneen kolinan johtuneen radalle eksyneistä peuroista. Juna oli konduktöörin mukaan kuitenkin, onneksi, kunnossa.

Molemmissa edellä mainituissa tapauksissa viestinnästä heijastuu piittaamattomuus eläinten kohtalosta: pääasia, että rallikuskin kilvanajo ja junan matka jatkuivat. Rovannerän tapaus nostattikin hetkeksi keskustelua eläimen yksilöllisestä arvosta, kun eläinfilosofi Elisa Aaltola otti tapaukseen kantaa sosiaalisen median tileillään. Hänen mukaansa rallikuskin kommentit ja toiminta, jossa kuski karttureineen ei pysähtynyt tarkistamaan eläimen tilannetta, osoittivat törkeää piittaamattomuutta eläintä kohtaan (Aaltola 2023a). Keskustelu kävi hetken kuumana mutta lipsui pian raiteiltaan keskittyen loppujen lopuksi pitkälti Aaltolaan, jota ivattiin sosiaalisessa mediassa rallin sääntöjä tuntemattomaksi tyhmäksi ”lehmäksi” (Aaltola 2023b). Kuten auton eteen eksynyt lehmä, myös naispuolinen tutkija-filosofi muuttui rallin kontekstissa arvottomaksi – tai vähintäänkin vapaasti arvosteltavaksi ja pilkattavaksi – ihmiseksi, ikään kuin väärälle ja kielletylle alueelle eksyneeksi olioksi. Kenties aika ei vielä ollut kypsä eläinten yksilöllistä arvoa pohtivalle asialliselle keskustelulle, mutta ampiaispesää oli selvästi sohaistu.

Kulttuurintutkijoiden keskuudessa ajatus ihmisen ensisijaisuudesta suhteessa muuhun eloliseen on noussut pohdinnan kohteeksi erityisesti kriittisen posthumanismin nousun myötä

(esim. Lummaa ja Rojola 2014). Tällaista tutkimusta edustaa esimerkiksi ihmistieteellinen eläintutkimus, jossa on kyseenalaistettu tutkimuksen perinteistä ihmiskeskeisyyttä ja pyritty tuomaan esille myös eläimen toimijuutta (ks. esim. Elore 2013). Tämänkertaisessa *Eloressa* ihmistieteellisen eläintutkimuksen näkökulmia sivutaan Maria Vanha-Similän artikkelissa, jossa tarkastellaan karjatilojen arkea. Keskiössä artikkelissa on kuitenkin karjatilallisten itsensä näkökulma, sillä Vanha-Similä tarkastelee Suomen maatalousmuseo Saran nautakarjatilallisille suuntaaman valokuvauskilpailun satoa. Yksi artikkelin kiintoisimpia havaintoja on se, kuinka karjatilalliset ovat pyrkinet kuvillaan ottamaan kantaa ajankohtaiseen, paikoin hyvinkin kiivaita kierroksia ottavaan keskusteluun maatalouden ympäristövaikutuksista ja tuotantoeläinten hyvinvoinnista. Onkin tärkeää huomata, että vaikka törkeät kommentit kohdistuvat usein tuotantoeläinten kohtelua kritisoiviin tahoihin – tai ylipäätään Aaltolan kaltaisiin eläinten yksilöllisyyttä korostaviin ajattelijoihin –, kohtaavat myös tuotantoeläinten kanssa toimivat ihmiset vihaa työstään. Artikkelinsa johtopäätöksissä Vanha-Similä kysyykin perustellusti, missä määrin karjatilallisten oma ääni kuuluu maatalouden asemaa koskevassa keskustelussa ja onko heillä ylipäätään kanavia ja resursseja tuoda omia näkökulmiaan esille. Toisin kuin esimerkiksi sosiaalinen media, jossa karjatilalliset kohtaavat usein vihapuhetta, valokuvauskilpailu näyttäytyi Vanha-Similän mukaan turvallisena ja neutraalina väylänä osallistua keskusteluun. Myös Vanha-Similän artikkeli itsessään monipuolistaa maatalouden asemaa ja vaikutuksia koskevaa keskustelua antamalla tilaa niille, joiden ääni voi muutoin jäädä kuulumattomiin.

Ihmisen eläinsuhdetta koskevan pohdinnan ohella *Eloren* tämänkertaisen numeron artikkeleista hahmottuu myös laajemmin viitteitä ihmisen ja luonnon välisen suhteen ajankohtaistumisesta, joka voi näyttäytyä esimerkiksi perinteisen luontosuhteen elävöitymisestä ja ihmisen yhteytenä tai kaipuuna menneisyyteen. Tiettyssä mielessä tätä nykysuhdetta leimaa eräänlainen henkilökohtaisuus, eläimen ja luonnon tarkasteleminen partnereina, perheenjäsenenä tai yksilöinä. Toisaalta, kuten edellä kuvattu rallin maailmasta kumpuava esimerkki osoittaa, neuvottelu eläimen yksilöllisyydestä on epäselvää ja konfliktiherkkää, ja ihminen joutuu jatkuvasti punnitsemaan, millaisia oikeastaan ovat ne eläimet ja tilanteet, joissa heidän kohtalonsa (tulisi) meitä koskettaa.

Heijastumia ihmisen luontosuhteen ajankohtaistumisesta on luettavissa myös Karoliina Lummaan, Kaisa Vainion, Aino Korrensalon, Tuomo Takalan ja Eeva-Stiina Tuittilan artikkeleista, jossa tarkastellaan puiden ja puusuhteiden merkityksiä minuuden ja oman elämän jäsentäjinä. Monitieteinen tutkijaporukka hyödyntää artikkelissaan kahta erilaista aineistoa: puuaiheista nykyrunoutta sekä lempipuuaiheisen verkkokyselyn vastauksia. Artikkelit osoittaa, kuinka ihmisen minuus ja identiteetti voivat jäsentyä suhteessa puihin niihin liittyvien muistojen ja kokemusten perusteella. Myös puut voidaan siis kohdata yksilöinä. Esimerkiksi mummolan pihamaalla kasvava tai kasvanut puu voi näyttäytyä miltei persoonallisena ”pyhänä” puuna ja sukuyhteyden symbolina, jonka kerrotaan suojaavan perheen ja suvun jäseniä tai kotipihaa. Kiinnostavaa kyllä, tällaisessa ajattelutavassa voi nähdä tietoisia tai tiedostamattomia yhtymäkohtia suomalaiselle kansanuskolle tyypilliseen luontosuhteeseen sekä käsityksiin pyhistä uhripuista ja kaiken elollisuudesta (ks. esim. Siikala 2013, 84–90).

Viime vuosien maailmantapahtumat ovat eittämättä aiheuttaneet liikettä ihmisen ja luonnon – tai laajemmin ihmisen ja ympäristön – väliseen suhteeseen. Esimerkiksi koronapandemian aikaiset liikkumisrajoitukset korostivat luonnon ja luonnossa liikkumisen merkitystä, mikä näkyi luonnonpuistojen kävijämäärien nousuna (Metsähallitus 2021). Myös Ukrainan

sota on lisännyt jälleen yhden uuden kerroksen ihmisen luonto- ja eläinsuhteeseen. Yhtäältä sota on korostanut ajatusta omavaraisuudesta ja kriisitilanteessa pärjäämisestä tuoden arjen lähemmäksi luontoa ja perusarvoja. Kriisitilanteessa luonto ei tarjoa puitteita ainoastaan vapaa-ajan viettoon tai rentoutumiseen, vaan viime aikoina on kasvanut ymmärrys luonnon keskeisestä roolista ihmisen selviytymisen kannalta olennaisena ravinnon lähteenä ja huoltovarmuuden edellytyksenä. Sotaan liittyen on puhuttanut myös ihmisen vastuu eläimiä ja laajemmin koko luontoa ja ekosysteemiä kohtaan. Sodalla on pitkäkestoisia vaikutuksia sekä maaperään että vesistöihin: se ei ole katastrofi ainoastaan ihmisille, vaan myös ympäristölle.

Sodan jaloista onkin evakuoitu paitsi ihmisiä myös koti- ja luonnonvaraisia eläimiä. Kuvat ja tarinat pelastetuista eläimistä herättävät tunteita ja tuovat mieleen myös aikaisempien sukupolvien kokemukset ja tarinat eläinten kohtaloista sodan ja evakkoon lähdön yhteydessä. Myös luonnolla ja luontokokemuksilla on keskeinen rooli tutkittaessa pakkomuuttoja ja muuttoliikettä yleisemminkin. Yhtäältä yhä ajankohtaisemmaksi on noussut ilmastopöytäkirjoituksen kasvaminen tulevaisuudessa. Toisaalta luonnolla on keskeinen merkitys yksilötasolla pohdittaessa suhdetta entiseen tai uuteen kotimaahan. Samoin kuin uskonnosta, luonnosta on mahdollista löytää jatkuvuutta, eri maita yhdistävä niin sanottu metafyyminen ulottuvuus. Luonnon paikkojen kautta voidaan tehdä omaksi absoluuttista tai alkuperäistä tilaa, joka Henri Lefebvren sanoin ei ole sidottu mihinkään paikkaan erityisesti, vaan on samaan aikaan kaikkialla (Lefebvre 1991, 234–236).

Luontosuhteen ohella toinen *Eloren* kevään numeron artikkeleita yhdistävä tekijä on eräänlainen kokeilevuus ja uusien näkökulmien hakeminen aineistoihin tai aineistonmuodostukseen. Vanha-Similän artikkelissa tämä näkyy osallistavassa otteessa ja itsedokumentoinnissa, kun tutkija hyödyntää aineistoa, jonka ovat tuottaneet karjatilalliset itse. Myös Lummaan, Vainion, Korrensalon, Takalan ja Tuittilan puusuhteita analysoivassa artikkelissa korostuu kokeilevuus: eri tieteenaloja edustavat kirjoittajat etsivät uusia näkökulmia monilajisten suhteiden tutkimiseen erilaisia aineistotyyppisiä yhdistämällä. Kuten kirjoittajat toteavat, ilman kokeiluja ”aineistojen ja menetelmien ristiinpolysty ei tapahdu”, minkä takia tulisi rohkeasti asettaa rinnakkain fiktiivisiä ja ei-fiktiivisiä aineistoja sekä toisiaan tukevia laadullisia ja määrällisiä tutkimusmenetelmiä.

Kati Kallion, Maciej Janickin, Eetu Mäkelän, Jukka Saarisen, Liina Saarlön ja Mari Sarvin laatimassa, numeron kolmannessa artikkelissa lomitetaan nimenomaan laadullisia ja määrällisiä menetelmiä. Folkloristit ja tietojenkäsittelytieteen edustajat ovat yhteistuumin tarttuneet suomalaisiin ja virolaisiin sähköisiin kansanrunoaineistoihin laskennallisia menetelmiä käyttäen. Kirjoittajat avaavat aineiston tallentamis- ja järjestelyhistoriaa ja sen määrällisiä ominaisuuksia sekä luovat katsauksen sähköisten välineiden käytön mahdollisuuksiin ja ongelmakohtiin. Lähdekriittisiä otteita hyödyntäen käyttöliittymät ja niiden mahdollistamat laskennalliset menetelmät tarjoavat uuden tulokulman isoihin kansanrunoaineistoihin, auttaen visualisoimaan ja näkemään aineistoja uusilla tavoilla ja suhteessa toisiinsa.

Artikkeleiden ohella numero tarjoaa kesälaitumille myös muuta mielenkiintoista luettavaa, kuten kolme viimeaikaista lektiota. Yksi lektiosta on Pihla Siimin, joka aloitti *Eloren* päätoimittajaparina Anna Kinnusen rinnalla vuoden alussa. FT Pihla Siim on Joensuusta kotoisin oleva ja Tartossa asuva perinteentutkija, joka väitteli Itä-Suomen yliopistossa vuoden 2022 lopulla. Tällä hetkellä hän työskentelee Siirtolaisuusinstituutissa tutkien karkotettavuutta

ja sen vaikutuksia yllirajaisiin parisuhteisiin. Myös aikaisemmassa tutkimuksessaan Pihla on keskittynyt tarkastelemaan muuttoliikettä ja perheyttä kerronnallisesta näkökulmasta.

Elore toivottaa lukijoilleen aurinkoista ja rentouttavaa kesää!

Kirjallisuus

Aaltola, Elisa (@EAaltola). 2023a. "Rallikuski törmäsi lehmään." Päivitys Twitterissä 3.6.2023. <https://twitter.com/EAaltola/status/1664949353079877632?cxt=HHwWgMC99bCni5suAAAA>.

Aaltola, Elisa (@EAaltola). 2023b. "Olen joutunut poistamaan somestani jo kymmeniä kommentteja." Päivitys Twitterissä 6.6.2023. <https://twitter.com/EAaltola/status/1666053263110569984?cxt=HHwWgICwybOngZ8uAAAA>.

Arkimies, Tuomas. 2023. Kalle Rovannerä kertoo törmäyksestään lehmään Sardinian MM-rallissa. *Helsingin Sanomat* 2.6.2023. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000009630098.html>.

Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. Lontoo: Routledge.

Elore. 2013. Eläimet kulttuurissa -teemanumero. *Elore* 20(1). <https://journal.fi/elore/issue/view/5467>.

Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.

Lummaa, Karoliina ja Lea Rojola (toim.). 2014. *Posthumanismi*. Turku: Eetos.

Metsähallitus. 2021. Kansallispuistoissa ennätysvilkas vuosi: Koronapandemia vahvisti pitkään jatkunutta trendiä retkeilyn suosioista. Julkaistu 21.1.2021. <https://www.metsa.fi/tiedotteet/kansallispuistoissa-ennatysvilkas-vuosi/>.

Siikala, Anna-Leena. 2013. *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: SKS.